

שיטת הרמב"ם בעניין יצירת כלי בשבת

ישי גוטליב

א. מבוא

ב. בניין בכלים

1.1. מלאכת בונה

2.2. סוגיות הגמרא

3.3. שיטת הרמב"ם

ג. מכה בפטיש

1.1. סוגיות הגמרא

2.2. שיטת הרמב"ם

ד. סיכום

א. מבוא

עניינן של ל"ט אבות המלאכות¹ הוא יצרנות, עד כדי כך שתוספות הגדירו את מלאכת הוצאה כ'מלאכה גרועה', בין היתר כי היא לא משנה דבר פיזי ולא יוצרת כלום.² המלאכות אליהן מתייחסת המשנה הן הפעולות היצרניות השגרתיות של האדם (אוכל, בגדים, ספרים, אש וכדומה). ברשימה זו בולט החיסרון של יצירת כלים. חלק גדול מבעלי המלאכה (כגון נפח, נגר, זגג ועוד) עוסקים ביצירת כלים ובאופן כללי הכנת כלים ושימוש בכלים מקיף אותנו מכל עבר, ולכן קשה מאד לומר שהתורה לא תתייחס ליצירת כלים בתור אחד מאבות המלאכות היצרניות של האנושות.³

יצירת כלי יכולה להתאים לאחת משתי מלאכות, אם בכלל. ניתן לדמות את יצירת הכלים למלאכת בונה, שהרי אדם הבונה בית בונה דבר חדש ואדם היוצר כלי יוצר דבר חדש. ניתן גם לדמות את זה למלאכת מכה בפטיש, תלוי איך מגדירים את מלאכת מכה בפטיש. ידוע הדיון הארוך בעניין חיוב בניין בכלים, מחלוקת גדולה המתחילה כבר בין אמוראים וממשיכה בתקופת הראשונים. וכן הגדרת מלאכת מכה בפטיש עמומה בתלמודים ואינה מוסכמת כלל בראשונים, כאשר כל אחד פיתח הגדרה שונה.

ננסה להתחקות אחר שיטתו של הרמב"ם בחיוב על יצירת כלים בשבת, ולשם כך נעיין בסוגיות בספרות התנאית ובתלמודים, ואחר כך נדייק מתוך לשונו של הרמב"ם את שיטתו ביחס לחיוב על יצירת כלים בשבת.

¹ משנה שבת ז, ב.

² האחרונים מכנים אף את מלאכת צד 'מלאכה גרועה', כיוון שהיא אינה משנה שינוי פיזי בחיה אלא רק מונעת ממנה את החירות.

³ ההתעסקות בכלים הייתה רבה בחיים השגרתיים בימי קדם ויצירתם הייתה מלאכה חשובה, כיוון שרבים היו קונים כל הזמן. ראה 'קדמוניות התלמוד', שמואל קרויס, עמודים 68, 76.

ב. בניין בכלים :

ב.1. מלאכת 'בונה' :

כדי להבין את המושג 'בניין בכלים' יש להכיר את מלאכת בונה באופן כללי.

במקרא, המשמעות של המילה בונה היא יצירת מבנה קבוע ונייח⁴, השימוש במקרא בשורש בנ"ה הוא ביחס לבניית בית, מזבח, חומה וכדומה⁵. התורה קוראת להקמת המשכן 'בנייה' על אף שזה מבנה לא קבוע אלא בהגדרה עשוי להיטלטל מחניון לחניון במדבר. הגמרא בשבת (לא, ב) מגיעה למסקנה שסתירת המשכן על מנת לבנות אותו במחנה הבא נחשבת לסתירה על מנת לבנות במקומו, כיוון שהם נוסעים וחונים על פי ה', ועל כן זה נחשב לכך שהמשכן נשאר במקומו ולכן המשכן ייקרא בניין, כיוון שהוא קבוע.

עניין זה בא לידי ביטוי גם בתלמוד הירושלמי (ז, ב; יב, א), ששואל איזו בנייה הייתה במשכן ועונה שהצבת הקרשים בתוך האדנים היא בנייה. מדגישים שם גם שהאדנים נחשבים כקרקע, כלומר – הבנייה היא דווקא בקרקע. המשנה (יב, א) אומרת ששיעור החיוב במלאכה בונה הוא 'כל שהוא' (אפילו הבנייה הקטנה ביותר). הגמרא (קב, ב) שואלת איזו חשיבות יש ל'כל שהוא', ועונה שתופרי היריעות במשכן היו חופרים גומות קטנות כדי להצניע את מחטיהם. מגמרא זו אפשר ללמוד שהחיוב על בונה הוא לאו דווקא על הוספת חומר פסי בבניין, שהרי חפירת גומא היא רק מיעוט חומר ע"י הוצאת העפר, אלא שהחיוב הוא על יצירת מבנה המחובר לקרקע. מהגמרות, ובעיקר מהרמב"ם, נראה שהתולדות של מלאכת בונה הן כל הפעולות שקשורות לבניית ושיפוץ מבנים קבועים בקרקע, וזה באמת מסתדר עם ההיגיון שהראינו כאן. כלומר, בניגוד למלאכות אחרות, המוגדרות על פי מעשה מסוים (כגון אורג, תופר ועוד), מלאכת 'בונה' מוגדרת על פי התוצאה, האם הבניין קבוע.

הגדרה זו מעלה בעיה, מצד אחד כלים וכדומה אינם קבועים בקרקע ועל כן הם לא דומים לבניין, אבל מצד שני הם מאוד דומים לתוצאה, כיוון שמדובר בלקיחת חומר גלם ויצירת דברים שיישארו לאורך זמן ממנו. אמנם הכלים אינם קבועים בקרקע כמו חומה, אבל אולי אפשר להגדיר יצירת דברים שיישארו לאורך זמן אבל אינם קבועים בקרקע בתור תולדה של מלאכת 'בונה' כיוון שהם דומים לאב בחלק ממאפייניו. הסוגייה סביב השאלה האם לכלול מקרים אלו במלאכת בונה או לא נקראת סוגיית 'בניין בכלים'.

⁴ אמנם יש גם שימוש בשורש הזה במוכח של כינון ויסוד דבר, כמו משפחה או שושלת, אבל גם שימוש מסוג כזה הוא דימוי המושאל מבניית דבר קבוע, שבא לומר שהדבר הזה יהיה קבוע ולדורות. זו השאלה שמקבילה להשאלה במושג 'בית דוד' - כמו שפה הכוונה היא לשושלת המלוכה המתחילה בדוד וקוראים לה בית, כך גם כינונה של השושלת תקרא בנייה.

⁵ ראה בקונקורדנציה החדשה של אבן-שושן, ערך 'בנה' עמ' 190-192.

ב.2. סוגיות הגמרא

נסקור כעת את המקורות התנאיים והתלמודיים העוסקים בשאלת 'בניין בכלים'.

ב.2.א. מיטה של טרסיים

בפרק 'כירה' (מז, א) דנה הגמרא על החזרת (הרכבת) 'מיטה של טרסיים' (מיטה מתפרקת) בשבת. רבי אבא ורב הונא בר חייא התיירו את ההחזרה, ואילו רב ושמואל אמרו שהמחזיר חייב חטאת. הגמרא מקשה על ר' אבא ור' הונא בר חייא מברייתא המחייבת חטאת על הרכבת קני מנורה, ומביאה תוספתא בה תנא קמא אוסר להרכיב כלים מפורקים ומחייב חטאת על תקיעתם, ואילו רשב"ג מתיר זאת לכתחילה אם החזיר בצורה רפויה. הגמרא מזהה את ר' אבא ור' הונא בר חייא עם שיטת רשב"ג. לאחר מכן מובא מעשה בבית ר' חמא, שפסק כרשב"ג שמותר להחזיר בחיבור רפוי. מפשט הסוגייה נראה שאם החיבור במיטה לא היה רפוי היה איסור בניין.

מסוגייה זו יוצא ששייך בניין וסתירה בכלים לפחות באופן חלקי.

ב.2.ב. קופינא דמרא

בפרק 'בונה' (קב, ב) יש שלוש מחלוקות בין רב לשמואל. אחת מהן היא ביחס ל"עייל שופתא בקופינא דמרא", הכנסת קת לתוך הקרדום (או תקיעת המסמר בראשו) כדי שלא ייפול. מדובר על עשיית כלי, ולפי שיטת רב החיוב הוא משום בונה, ולפי שמואל החיוב הוא משום מכה בפטיש.

רואים מכאן, לפחות לשיטת רב, שיש בניין וסתירה בכלים.

ב.2.ג. דלת של שידה, תיבה ומגדל

הגמרא בתחילת פרק 'כל הכלים' (קכב, ב) מביאה ברייתא האומרת שמותר לפרק דלת של שידה, תיבה ומגדל (ב'מגדל' הכוונה לארון; להלן: שתו"מ) אבל אסור להחזיר אותה, ואילו דלת של בית אסור לפרק, וכל שכן להרכיב. הגמרא תמזה על החילוק בין פירוק להרכבה: אם אין בניין וסתירה בכלים בשתו"מ, מותר גם לפרק כי לא שייכת פה סתירה, וגם להרכיב כי לא שייכת בנייה, ואם יש בניין וסתירה בכלים – שניהם אסורים. אם כן, מה הטעם לחלק בין הסתירה להרכבה?⁷ אביי מציע שההיתר 'לפרק' משתו"מ הוא רק לטלטל את הדלת לאחר שהתפרקה, אבל רבא דוחה את דבריו על סמך שתי הוכחות

⁶ בגמרא משתמשים בשורש נט"ל, אבל אנחנו נשתמש בשורש פר"ק כדי להקל על המעקב אחרי המהלכים.
⁷ הגמרא מבינה שמלאכות 'בונה' ו'סותר' הן מלאכות הופכיות וסימטריות – התנאים בהם יש חיוב משום בונה הם אותם תנאים בהם יש חיוב משום סותר. שהרי אם לא כן אין שאלה בכלל, גדרי 'בונה' הם לא גדרי 'סותר' ולכן מותר לפרק אבל אסור להרכיב. הרחבה בעניין זה ראה במאמר 'מלאכות חיוביות והופכיות' של זאק מילנצ'יק, אסף ד (עמ' 412).

לשוניות מהברייתא. לפי רבא הברייתא סוברת שאין בניין וסתירה בכלים, אך חכמים גזרו שאסור להרכיב את הדלתות מחשש שמא יתקע אותן.

מהסוגייה הזו יוצא שאין בניין וסתירה בכלים, אבל אסור לתקוע דלת.

ב.ד. טלטול מנורה:

בפרק 'כירה' (מו, א) הגמרא מביאה מחלוקת של ר' יוחנן וריש לקיש האם מותר לטלטל מנורה, והגמרא מסיקה שעל כולם מוסכם שאסור לטלטל מנורה העשויה חוליות חוליות, והמחלוקת היא במנורת 'חידקי' (בעלת חריצים הדומים לחוליות) שאינה מתפרקת כלל. אם אין בניין וסתירה בכלים לא ברור מה הבעיה לטלטל את המנורה, אבל אם יש בניין וסתירה בכלים – אז הדין דומה לדין מיטה של טרסיים. גזרו לא לטלטל את המנורה שמא תתפרק והאדם יבוא להחזיר – והרי הרכבה זו אסורה מהתורה.

מסוגייה זו יוצא ששייכים בניין וסתירה בכלים.

ב.ה. תריסי חנות; זקיפת מנורה:

המשנה בפרק 'ביצה' (ביצה יא, ב; י, א) דנה במחלוקת בית הלל ובית שמאי בשאלה האם מותר לסלק ולהחזיר תריסי חנות ביו"ט, כאשר ב"ה מתירים וב"ש אוסרים. הגמרא אומרת בשני המקומות שלפי בית הלל אין בניין וסתירה בכלים, ולכן מעיקר הדין הדברים מותר אלא שחכמים גזרו עליהם, וביום טוב יש היתר מיוחד בתריסי חנויות משום שמחת יום טוב. אביי מצמצם את המחלוקת ומסביר שכולם אוסרים כאשר ציר הדלת בצד וכולם מתירים כשאין ציר, אך כאשר הציר נמצא באמצע הדלת בית שמאי גוזרים משום מקרה בו הציר בצד, ובית הלל לא גוזרים.

בפרק 'יום טוב' (ביצה כב, א) רבן גמליאל אומר שהוא מחמיר בשלושה דברים כבית שמאי ואחד מהם הוא שאינו זוקף מנורה ביום טוב. הגמרא מביאה את המחלוקת הזו בין בית הלל לבית שמאי ביחס לזקיפת המנורה ביו"ט, בה בית הלל מתירים ובית שמאי אוסרים. רב חנינא בר ביסנא מעמיד את המחלוקת שלהם במנורה של חוליות ובשאלה האם יש בניין וסתירה בכלים או לא.

מסוגיות אלו נראה שאין בניין וסתירה בכלים, שהרי כלל בדינו שהלכה כבית הלל.

ב.ו. שכירת חבית:

המשנה בפרק 'חבית' (קמו, א) אומרת שמותר לשכור חבית כדי לקחת את האוכל שבפנים כל עוד האדם לא מתכוון לעשות כלי חדש על ידי השכירה.

שיטת הרמב"ם בעניין יצירת כלי בשבת

מהסוגייה הזו יוצא שאין סתירה בכלים, שהרי מותר לשבור את החבית – ואין זה נחשב לסתירה. אבל נראה שאסור, לפחות בכוונה ליצור כלי⁸.

ב.2.ז. סיכום השיטות:

אנחנו רואים שיש סוגיות שמהן עולה שיש איסור בניין וסתירה בכלים, ויש סוגיות שמהן עולה שאין איסור על בניין וסתירה בכלים. בלימוד הראשוני אפשר לחלק את התנאים והאמוראים לשתי קבוצות: בית שמאי, רב, שמואל, ר' יוחנן ואביי סוברים שיש בניין בכלים⁹. ואילו בית הלל, רבה, רב יוסף, רב חיינא בר ביסנא ורבא סוברים שאין בניין בכלים. לא ברור מה סוברים רשב"ג, ר' אבא, רב הונא בר חייא ורב חמא, שמתירים הרכבה רפויה בלבד ואוסרים אותה אם אינה רפויה, ויש לברר מה סיבת החלוקה והאיסור.

ב.3. שיטת הרמב"ם:

כדי להבין את שיטת הרמב"ם צריך לראות את פסיקותיו בסוגיות המדוברות, ולנסות להבין את העיקרון השזור את כולן.

בהלכות בהן הרמב"ם עוסק במלאכת בונה הוא כותב ככה:

העושה אוהל קבוע הרי זה תולדת בונה וחייב. וכן, העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית קודם שיישרפו, הרי זה תולדת בונה וחייב. וכן, המגבן את הגבינה, הרי זה תולדת בונה, ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת, המכניס יד הקרדום בתוך העין שלו הרי זה תולדת בונה וכן כל כיצא בו, וכן כל התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב.

[...] הסותר אוהל קבוע, או שפירק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב והוא שיתכוון לתקן.

(רמב"ם שבת י, יג; טו)

⁸ אין שום הכרח לומר שאיסור יצירת כלי הוא משום 'בונה', כיוון שהאיסור לא נידון כלל בסוגייה ואף מלאכה לא מוזכרת שם, והאיסור יכול להיות משום 'מכה בפטיש' לצורך העניין. הפועל בו המשנה משתמשת הוא 'לעשות', והוא לא קשור לשורש בנ"ה.

⁹ צריך לשאול איך האמוראים האלו פוסקים כבית שמאי נגד בית הלל. הרשב"א (קב, ב ד"ה האי מאן) מסביר בשם רב האי גאון שמחלוקת בית הלל ובית שמאי במשנה בביצה היא לגבי זקיפת מנורה, ואותה העמיד בגמרא רב חיינא בר ביסנא ב'מחזי כבונה' ומסביר שמחלוקתם היא בשאלה האם יש בניין בכלים. האמוראים הנ"ל יכולים להבין אחרת ולהגיד שמחלוקתם היא לא בעניין בניין בכלים אלא שבית הלל התירו לזקוף מנורה כי לדעתם המעשה לא כל כך דומה לבונה שהרי מדובר בזקיפה בלבד של מנורה מחוברת ואילו בית שמאי סברו שזה דומה מדי לבונה, אבל בין לשיטת בית הלל ובין לשיטת בית שמאי יש בניין בכלים. כך יכולים האמוראים הנ"ל לפסוק שיש בניין בכלים וגם לפסוק כבית הלל.

מהלכות אלה נראה שהוא פוסק שיש בניין וסתירה בכלים¹⁰. הוא מביא דוגמאות של בניית כלים ואומר שחייב משום בונה, ועל כן הוא פוסק פה את המקרה של יד הקרדום ואומר שחייב משום בונה¹¹.

לעומת זאת, בדבריו על איסורי ה'שבות' שנגזרו ממלאכת בונה כותב הרמב"ם כך:

התוקע חייב משום בונה לפיכך [...] דלת שידה ותיבה ומגדל, ושאר דלתות הכלים, נוטלין ולא מחזירין [...] גזירה שמא יתקע.
[...] ואין מחזירין מנורה של חוליות ולא כיסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן מפני שנראה כבונה, ואם החזיר, פטור, שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים. ואם היה רפוי, מותר להחזירו [...].

(שם, כב, כה-כו)

כלומר, הוא אומר בפירוש שאין בניין וסתירה בכלים, ולכן פוסק שהרכבת מיטה של טרסיים או מנורת חוליות היא רק איסור דרבנן כי הוא נראה כמו בונה (מציאותית נראה כבונה¹²) אבל הוא לא חייב משום בונה – שהרי אין בניין בכלים. אבל מצד השני, הוא גם אומר שתוקע חייב משום בונה, ומביא דוגמאות של תוקע בכלים שחייב.

עוד ראה לכך שלרמב"ם אין בניין בכלים היא באיסורי השבות של מלאכת מכה בפטיש (כג, ב). הרמב"ם פוסק שם שחכמים לא אסרו לשבור חבית כדי לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי. כלומר, אם הוא יתכוון לעשות כלי הוא יתחייב משום 'מכה בפטיש'. מתוך הלכה זו נראה שעצם שבירת החבית מצד עצמה אינה בעייתית, כלומר – אין איסור סתירה בכלים.

מצד אחד הרמב"ם כותב בפירוש שאין בניין וסתירה בכלים, ומצד שני פוסק לחיוב ולאיסור מקרים בהם יש. נראה שהמפתח להבנת הקושי הגדול הזה נמצא בהסבר הרמב"ם ליחס בין אבות לתולדות, שם הוא מכניס בדרך אגב הערה הקשורה לעניין:

ואם גיבנו ועשהו גבינה, חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל עד שייעשו גוף אחד, הרי זה דומה לבנין.

(רמב"ם שבת ז, ו)

הרמב"ם מגדיר את אחת התולדות של מלאכת בונה כ'המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל עד

¹⁰ נראה שיש בניין בכל דבר ולא רק בכלים או במחובר לקרקע, ואפילו מגבן גבינה חייב משום בונה.
¹¹ חשוב להדגיש שכל המקרים בהם נראה שיש חיוב בונה בכלים הם תולדות של מלאכת בונה ולא האב עצמו.
¹² מכאן נראה שיש משמעות הלכתית לכך שפעולת הבנייה ופעולת הרכבת מיטה דומות חזותית, בהמשך יובן מדוע דמיון כזה חשוב מבחינה הלכתית.

שיעשו אחד'. כשמסתכלים על מלאכת בנייה אפשר לראות שני דברים, התוצאה של הפעולה, הקובעת את החיוב, והיא היצירה של המבנה. אך עצמות הפעולה הנעשית היא חיבור אבנים ע"י טיט ואיחודן זו עם זו.

אב המלאכה הוא בניית מבנה, אך התולדה¹³, הפעולה הפשוטה של המלאכה, היא קיבוץ דברים עד לאיחודם. ומעתה הכל מובן, אב המלאכה שייך רק במחובר לקרקע כיוון שמהותו היא יצירת בית, ואחת התכונות המהותיות של הבית היא הנייחות שלו – ולכן כל פעולה לחיזוק ויצירת הבית¹⁴ במהלך הבנייה מחייבת משום בונה רק אם הדבר הנבנה במחובר לקרקע¹⁵. התולדה, קיבוץ דברים אחד אל אחד, לא שייכת מהותית דווקא במחובר לקרקע, שהרי העניין פה הוא החיבור של שני הדברים ויחסם אחד אל השני, ולא החיבור שלהם אל הקרקע. לכן חיבור שני דברים שייך בכל דבר, ולא רק במחובר לקרקע¹⁶.

דברי הרמב"ם מתיישבים היטב תחת כלל זה. בהלכה יג בפרק י כל הדוגמאות מתארות חיבור פרטים והפיכתם לעצם מאוחד. הרמב"ם דייק בלשונו באומרו שחייבים על עשיית כלי אדמה, ולא עשיית כלי מתכת או אפילו כלי עץ¹⁷, כיוון שאת כלי המתכת מכינים ע"י ריקוע גוש מתכת לצורה הייעודית, ולא על ידי קיבוץ חתיכות מתכת אל גוש אחד. אבל כדי להכין כלי אדמה אוספים עפר או רגבי אדמה ומדבקים אותם יחד לעשותם דופן לכלי וכדומה¹⁸. תקיעה היא תולדה של הבנייה משום שמדובר בחיבור של דברים. בפרק כב הרמב"ם אוסר לחבר דלת לכלי מחשש שמא יתקע כיוון שתקיעה היא תולדה של בונה, ואם בניית כלים הייתה תולדה של בונה היה אסור מהתורה לחבר דלת כי היה אסור לבצע כל פעולת שיפור בכלי כמו שאסור במבנה. לכן מותר מהתורה להרכיב מגורות חוליות, שהרי הוא לא נחשב לבונה כיוון שמגורה היא כלי.

נראה כי אוהל קבוע אינו מחובר לקרקע ועניין איסורו הוא משום שמחברים את חלקיו חזק כדי שיישאר ימים רבים, וזה אסור כי הוא 'מקבץ חלק אל חלק'. ואילו אוהל עראי אינו מחובר בחיבור חזק ברמה הדומה לתקיעה, ולכן עשייתו אסורה רק מדרבנן, גזירה

¹³ לגבי יחס בין אב ותולדה והגדרת תולדות לאבות המלאכה ראה יד פשוטה זמנים א, הקדמה לפרק שביעי מהלכות שבת (עמ' קפג-קפד).

¹⁴ יש שאמרו שממש כל פעולה במחובר לקרקע חייבת משום בונה, ואפילו הכנסת שקע חשמלי לתקע, כי החוטים מחוברים לבית והוא נידון כמחובר לקרקע. ראה חזון איש אורח חיים סימן נ אות ט ועוד.

¹⁵ אולי זו הסיבה לכך ש"הבונה על גבי כלים – פטור" (הלכה יב), שהרי אין את הנייחות הנדרשת.

¹⁶ הגדרה כעין זו מציינו ברי"ף. בסוגיית מיטה של טרסיים הרי"ף (כא, ב) מצטט את הברייתא המחייבת חטאת על תקיעה אבל לא מסביר מה האיסור שבדבר. הר"ן מבין שהרי"ף פוסק שתוקע חייב משום מכה בפטיש כשיטת רש"י, אבל אני לא מצאתי דבר שמכריח את זה ברי"ף ולעניות דעתי אפשר להבין שהרי"ף פוסק שתוקע חייב משום בונה. לעניות דעתי הרמב"ם אכן הבין שהרי"ף פסק שתוקע חייב משום בונה.

¹⁷ אלא אם תקע אותם במסמרים כמו שהוא כותב בהמשך ההלכה.

¹⁸ במקרה של ריתוך שתי חתיכות מתכת יהיה חיוב בונה כיוון שאתה מאחד שני חלקי מתכת, אבל יצירת כלי מתכת מחתיכה אחת היא ע"י ריקוע או היתוך ואין זה קיבוץ עד איחוד ולכן לא יהיה חייב (בשונה מכלי אדמה שצריכים לאסוף רגבי אדמה בשביל להכין אותו).

שמה יעשה אוהל קבוע. לגבי כילת חתנים¹⁹, שאינה גדולה דיה כדי להיות אוהל קבוע, הרמב"ם כותב: "הואיל והיא מתוקנת לכך, מותר לנטותה ומותר לפרקה" (רמב"ם שבת כב, ל). כלומר, כיוון שהיא עשויה להיות ניידת ומפרקים אותה תדיר, מותר לפרק אותה בשבת. זה מזכיר את ההיתר של רשב"ג להחזיר דבר שבהגדרה הוא רפוי כי אין שם חשש שיתקע, וכלל לא מדובר בחיבור ממשי – שכן הוא עתיד להתפרק. כך גם כאן, כיוון שהיא "מתוקנת לכך" שיעבירו אותה ממקום למקום, אין חשש שיתקעו²⁰. ואפילו אם יש חשש שיתקעו, אין משמעות לתקיעה זו, כיוון שהיא ארעית ועתידה להתפרק תוך זמן קצר²¹.

בהלכה כה בפרק כב הרמב"ם פוסק שהאיסור להרכיב דלת לבית הוא גזרה שמה יתקע. לפי דברינו לכאורה הדבר אמור להיאסר מדאורייתא מדין בונה כיוון שהתקיעה היא לצורך הבית המחובר לקרקע, ומדוע האיסור הוא רק מדרבנן? ובאמת כך כותב הרמב"ם לגבי הרכבת דלת של בור, דות ויציע (מבנים המחברים לקרקע). מדוע הוא מחלק ביניהם? ראש הישיבה, הרב נחום אליעזר רבינוביץ' זצ"ל, הסביר בביאורו, יד פשוטה (כב, כה), מה ההבדל בין המבנים. דלת בנויה מקרש עץ הסוגר על הפתח, ואליה מחוברים שני צירים (מקלות), אחד מלמעלה ואחד מלמטה, כך שהם נכנסים לתוך חורים ייעודיים בצדי פתח הבית, וכך הדלת עומדת בפתח ויכולה להפתח ולהסגר בקלות. חיבור הדלתות לציירים עצמם אסור רק אם הוא נעשה בתקיעה, ויש חשש גדול שיתקע כי הדלת עלולה ליפול מהציר. הכנסת הציר לחורו המיועד במבנה אינה מחייבת משום בונה כי האדם רק מכניס את הציר כך שישב בתוך החור שלו באופן משוחרר כדי שהדלת תיסוב על צירה. כיוון שהוא משוחרר אין קביעות בחיבור של הדלת בבית, והחיבור לא נחשב לבניית הבית ולכן דנים את הדלת ככלי. קביעות של דלת לבית תהיה בהתקנת מנעול וכדומה כי אז הדלת באמת סגורה. בלי מנעול, הדלת יכולה קצת לזוז ולהיפתח, כיוון שהציר משוחרר. שונה היא דלת של בור, דות ויציע. הדלת הזו שוכבת על המבנה מלמעלה (כמו פתח של בור וכדומה), ולכן היא נדונה כאוהל המכסה את הבור ובהרכבת הדלת למעשה נבנה אוהל. ואף אם נדון אותה כדלת, היא מחזיקה את עצמה במקום ולא זזה בגלל כובד משקלה – אז גם בלי לתקוע אותה עם מסמרים יש קביעות, בשונה מדלת של בית²².

¹⁹ מעין אוהל שמרכיבים מעל המיטה. כילת חתנים מיוחדת משאר הכליות בכך שהיא מורכבת משני עמודים בשני אמצעי המיטה ותולים עליהם סדין והוא יורד לשני הצדדים בצורת משולש, כך שהחלק העליון שלו צר מאד ואין בו טפח אז הוא לא נחשב לאוהל (רש"י על שבת קלח, ב).

²⁰ מצד שני, אפשר להבין שאוהל הוא תולדה של בניין כי הוא מבנה מקורה כמו בית אבל יותר ארעי מבית. אם מבינים ככה, אז המקרה של אוהל לא כל כך קשור להלכה הזאת וצ"ע.

²¹ זה תלוי בדיון על כמה קיום צריך שיהיה למלאכה, אך הוא לא שייך למאמר הזה.

²² בפרק י הוא מוסיף שדלת של בור, דות ויציע (יש מחלוקת מה זה יציע אך הוא מיישב את זה לפי שתי האפשרויות) שכובות על הקרקע ולעיתים גם משמשות כחלק מהדרך ואנשים דורכים עליהן, ולכן חיבורה הוא גם חלק מבונה כי הוא לא משמש רק בתור דלת אלא בתור חלק מהדרך והדלת חייבת להיות מחוברת לקרקע טוב, כי אם היא לא מחוברת טוב האדם שידרוך עליה ייפול אל תוך הבור ח"ו.

ג. מכה בפטיש

ג.1. סוגיות הגמרא:

ג.1.א. דף קב, ב:

המשנה (קב, ב) אומרת: "הבונה חייב בכל שהוא, והמסתת והמכה בפטיש והמעצר והקורח כל שהוא חייב". הגמרא בהמשך העמוד מביאה מחלוקת משולשת בין רב לשמואל, בדיני המסתת את האבן, הנוקב לול של תרנגולים והמחבר את הידית של הקרדום לכף שלה. בשלושתם רב מחייב משום בונה, ואילו שמואל מחייב משום מכה בפטיש.

במשנה מובאת דעת רשב"ג, שאומר ש"אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה חייב מפני שהוא כמתקן מלאכה". הכאה על הסדן אינה הכאה על הכלי שהאדם בונה, אלא הכאה ישירה על הסדן, שבאופן ישיר איננה משפרת את הכלי או משפיעה עליו. הגמרא שואלת מה סיבת החיוב, ורבה ורב יוסף אומרים שהוא מאמן את ידו בהכאה ומשפר את הכאותיו, אבל דוחים אותם בטענה שאם כך – אז גם לימוד עיוני איך להכות בלי התנסות באופן מעשי חייב. אביי ורבא אומרים שאת החיוב לומד רשב"ג מכך שמרדדי הטסים במשכן עשו כך.

מה הכוונה באמירה "שכן מרדדי טסין במשכן היו עושין כן"? באיזה שלב של המלאכה מתחייבים על ההכאה, ומה זה מועיל למלאכה (אם בכלל)? הראשונים נחלקו איך להבין את המקרים האלה. הגמרא או המשנה לא אומרות שהחיוב פה הוא משום מכה בפטיש, אך בקריאה רגילה ההבנה היא שכנראה החיוב הוא משום מכה בפטיש, ואם החיוב אינו משום מכה בפטיש צריך להבין מה המלאכה העומדת מאחורי החיוב.

ג.1.ב. דף עה, ב:

בגמרא מובאת מימרא בשם רבי יהושע בן לוי הקובעת שהמסתת את האבן חייב משום מכה בפטיש, ואליה הצטרפו דברי ריש לקיש, הקובע שהצר צורה בכלי והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש. רב יהודה אומר שמי שנוטל 'אקופי מגלימי' (חוטם מהבגד) חייב משום מכה בפטיש אם הוא מקפיד לא ללבוש את הבגד לפני נטילתם. כמה שורות אחר כך, רבה ורבי זירא אומרים שכל דבר שיש בו גמר מלאכה מחייב משום מכה בפטיש.

ג.1.ג. ירושלמי ז, ב:

הגמרא מספרת שרבי יוחנן וריש לקיש ישבו ולמדו את הלכות שבת שלוש שנים וחצי. הם סיווגו את המלאכות לפי קבוצות והתאימו בין תולדות לאבות, ולכל אב הם מצאו ל"ט תולדות. כל תולדה שלא הצליחו לשייך אותה לאף אב הם הכניסו תחת מכה בפטיש. נראה

שהירושלמי מתייחס למכה בפטיש כמעין מלאכה שאינה משויכת לעניין מסוים, אלא לכל מעשה מלאכה שאין לו קשר לאף אב אחר.²³

בהמשך, הגמרא מונה שלבים שונים בתהליך הכנה של כמה דברים (מתחומים שונים), ועל כל שלב היא אומרת משום איזו מלאכה מתחייבים. ובכל תהליך הגמרא כותבת "גמר מלאכתו – חייב משום מכה בפטיש". יש שתי דרכים להבין את הירושלמי הזה: אפשר להבין שמכה בפטיש הוא סוף תהליך מכל סוג שהוא, ואפילו הוא בעל שלב אחד – סוף כל תהליך, ואפשר להבין שמכה בפטיש הוא סוף תהליך שכולל כמה מלאכות שונות (ומיעוט רבים שניים) – סוף תהליך מורכב.

ג.2. שיטת הרמב"ם:

ג.2.א. פירוש המשנה:

בפירושו לפרק שביעי הרמב"ם מסביר את מלאכת מכה בפטיש כך:

והמכה בפטיש – הדופק בפטיש ואפילו בגמר מלאכה כמו שעושים המכים בפטישים שהם מכים מכות קלות מאד להשוות את שטח הכלי ולהחליקו וקוראים לזה רידוד. ולפיכך כל שכלול מלאכה וגמרה כגון השפשוף והליטוש ומיני הייפוי, כולם הם תולדות מכה בפטיש, והוא אמרם כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש.

(פירוש המשנה לרמב"ם שבת ז, ב)

בטיטת הפירוש למשנה זו²⁴ מגדיר הרמב"ם את מלאכת מכה בפטיש כך: "והמכה בפטיש – ענינו גמר מלאכה ושכלולה, וכל שכלול יתחייב עליו משום מכה בפטיש". דהיינו, עניין מלאכת מכה בפטיש הוא גמר המלאכה. זאת לעומת דבריו במהדורה בתרא, שם הדגיש "ואפילו בגמר מלאכה". המילה 'אפילו' כוללת ב'מכה בפטיש' כל גמר מלאכה, מלבד יתר ההכאות בפטיש במסגרת הכנת הכלי שנזכר במשנה. מאחר ואב המלאכה הוא הכאה בפטיש לצורך רידוד כלי, בכל שלביו, הדעת נותנת שתולדות ההכאה שייכות בכל אחד משלבי ההכנה. חידושם של רבה ורבי זירא הוא שאפילו בגמר המלאכה, כשהכלי כבר מוכן לשימוש אך טרם הושלם, האדם עשוי להתחייב אף על גימורים מהותיים, אך לא הכרחיים²⁵ משום מכה בפטיש.

²³ לכן בכל פעם שבה התחדש דבר בעולם וכולם הרגישו שדבר כזה הוא איטור דאורייתא אבל לא ידעו משום איזו מלאכה הוא אסור, היו רבנים שאמרו שהוא אסור משום מכה בפטיש (כדוגמת חשמל ועוד). עיין מנחת אשר שאלות ותשובות חלק א סימן ל.

הערת עורך (א"א) - ראוי לציין שכדי לאסור עניין כלשהו מדין 'מכה בפטיש' תחילה יש להוכיח שמדובר במלאכה ושיש לבחור לה את האב המתאים ביותר.

²⁴ מובא בסוף מהדורת הרב שילת.
²⁵ את הדיוק הזה לומדים מהדין של 'אקופי מגלימי', ונרחיב לקמן.

את המשנה השנייה המזכירה את מלאכת מכה בפטיש מפרש הרמב"ם כך:

מסתת – הוא אשר מקצע את האבנים ומישרן ומחליקן, וזו המלאכה היא תולדת המכה בפטיש. ומעצד – מין ממיני הפטישים "חרש ברזל מעצד". וקודח – נוקב, והוא תולדת מכה בפטיש. ורבן שמעון בן גמליאל סובר שהמכה בפטיש על הסדן אף על פי שאינו מכה על הדבר שרצה לרדדו חייב, ובתנאי שיהיה זה בשעת מלאכה, לפי שכך עושים הנפחים ברוב הפעמים, מכים על הברזל כמה הכאות ועל הסדן הכאה אחת או שתיים. וכאלו הכאה זו מתקנת אותן ההכאות. ואין הלכה כמותו.

(שם יב, א)

הרמב"ם מבין שהמשפט הראשון במשנה עוסק במלאכת בונה ושבמשפט השני המשנה עוברת לעסוק במלאכת מכה בפטיש ומביאה דוגמאות לתולדות של מכה בפטיש. הגמרא מעמידה את הקודח שבמשנה דווקא במקרה של "בזעיה ברמצא דפרזלא ושביקה לגוויה דהיינו גמר מלאכה" [לתקוע מסמר בקיר ולהשאיר אותו בפנים, כך שהנקב נוצר ע"י תקיעת המסמר ובאותה פעולה האדם גמר את המלאכה כי הוא השתמש בנקב לצורך המסמר. בלי שימוש בנקב זה לא גמר מלאכה – י"ג], אבל הרמב"ם לא הזכיר את זה בפירוש המשנה ולא בהלכות²⁶. ועל כן הרמב"ם מדבר על יצירת החור ולא על חיבור המסמר לקיר. ייתכן שהוא הבין שהחייב הוא לא דווקא בגמר המלאכה, אלא שגם הקודח באמצע המלאכה חייב. לגבי הדוגמא שלפניה, מעצד הוא מעין גרזן או פטיש שכנראה משמש גם באמצע יצירת הכלי, שכן הרמב"ם לא הזכיר שהמעצד הוא כלי המיועד לסוף היצירה.

מפירוש המשניות לרמב"ם נראה שמלאכת מכה בפטיש היא רידוד כלי, וכוללת אפילו המכות האחרונות, גם אם אינן מהותיות. התולדות של מכה בפטיש הן בהתאמה, כל השלבים של יצירת הכלי²⁷, ואפילו השלבים האחרונים שאינם מהותיים.

ג.2.ב. ההלכות:

יש שני מקבצי הלכות עיקריים בהם הרמב"ם פוסק את דיני מלאכת מכה בפטיש: הגדרת אב המלאכה והתולדות בפרק י הלכות טז-יח, ואיסורי השבות שנגזרו משום מכה בפטיש בפרק כג הלכות א-ט.

²⁶ וראה בפירוש המשנה מהדורת הרב שילת עמוד קכב הערה 4, שהתייחס לעניין זה ונשאר בצריך עיון מדוע לא העמיד הרמב"ם כגמרא.
²⁷ הכוונה במילה 'כלי' היא דבר שיוצרים ויש לו שימוש לאדם, גם בגדים ואפילו פתחים מסוימים (כמו הפתח שהרופא עושה, לקמן).

ג.ג. הגדרת המלאכה והתולדות:

את ההלכות המדברות על איסורי דאורייתא אפשר לחלק לכותרת כללית ושלושה חלקים²⁸:

המכה בפטיש הכייה אחת חייב. וכל העושה דבר שהוא גמר מלאכה, הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב.

כיצד, המנפח בכלי זכוכית, והצר בכלי צורה, אפילו מקצת הצורה, והמגרד כל שהוא, והעושה נקב כל שהוא, בין בעץ בין בבנין בין במתכת בין בכלים, הרי זה תולדת מכה בפטיש וחייב. וכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו.

המפיש שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה, כדרך שהרופאין עושין, שהן מתכוונין ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב משום מכה בפטיש, שזו היא מלאכת הרופא. ואם הפישה להוציא ממנה הלחה שבה, הרי זה מותר.

המסתת את האבן כל שהוא חייב משום מכה בפטיש. והמצדד את האבן ביסוד הבנין ותיקנה בידו והושיבה במקום הראוי לה, חייב משום מכה בפטיש. הלוקט יבלת שעל הבגדים בידו, כגון אלו היבולות שבכלי צמר, חייב משום מכה בפטיש. והוא שיקפיד עליהן, אבל אם הסירן דרך עסק, הרי זה פטור. המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצהוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת, ואם אינו מקפיד מותר.

(רמב"ם שבת י, טז-יח)

כפי שהסברנו לעיל, עשיית הנקב אינה דווקא בסוף יצירת הכלי, שהרי אם היה כך, הרמב"ם היה כותב את זה כלשון הגמרא, אלא החיוב הוא על כל עשיית נקב במהלך יצירת הכלי²⁹. וכך גם שאר הפעולות, ניפוח כלי הזכוכית ועשיית צורה לכלי³⁰ הם דוגמאות של עיבוד חומר גלם לצורה מסוימת בה הוא יכול לשמש בתור כלי, והרמב"ם מדגיש שמתחייב כשיוצר "אפילו מקצת הצורה", כלומר – לא רק החלק האחרון של עשיית הצורה. גירוד הוא שפשוף ושיוף הכלי ובפשטות אין מדובר רק בסיום ההכנה (הרמב"ם

²⁸ חלוקה המתאימה לחלוקת ההלכות הנפוצה וגם לחלוקה בכתבי היד שהגיעו מתימן ומוחזקים כמהימנים יחסית לשאר כתבי היד (מתוך מהדורת 'מפעל משנה תורה', תשע"ז). הכותרת מחוברת לפסקה הראשונה בכל הני"ל.

²⁹ הרמב"ם מוסיף פה דין על פיו אין חייבים על עשיית כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא. כלומר, אם אדם עושה פתח הוא צריך להיות שמיש ולא רק לקישוט. לכאורה דין זה אינו שייך בכל סוגי הנקבים, שהרי הרמב"ם לא קורא לחור הזה 'נקב' אלא 'פתח', אלא דווקא בנקבים העשויים לשמש כפתחים. על נקב שאינו נועד לשמש כפתח כלל יש חיוב גם אם הוא לא עשוי להכניס ולהוציא.

³⁰ יש המבינים את 'הצר בכלי צורה' כציור רשמים על הכלי לקישוט. אך פחות נוח להבין ככה, כיוון שזה לא קשור למקבץ הפעולות בו הרמב"ם מונה את הפעולה הזאת – שאינן פעולות קישוט בדווקא. ואין להקשות מזה שהרמב"ם השתמש בלשון 'הצר בכלי צורה' ולא 'הצר כלי' שהרי הוא השתמש בלשון זו גם בדוגמה של 'המנפח בכלי זכוכית' ואין הכוונה לכך שהוא מנפח בכלי לקישוט אלא מדובר על נתינת הצורה עצמה.

כותב "כל שהוא"). מלאכות אלו הן תולדות של מכה בפטיש, כיוון שהן פעולות בתהליך יצירת הכלי כמו האב הבסיסי של מכה בפטיש.

הפסקה השנייה צריכה ביאור – מה עניינה ומדוע היא תולדה של מכה בפטיש. הרמב"ם מבאר שסיבת החיוב על הפשת שחין בשבת היא שעשיית פה למכה "זו היא מלאכת הרופא"³¹. כלומר, זו היא פעולת אומן שעניינה עשיית פתח חשוב ועל כן המפיש חייב – שהרי מדובר בפתח בעל משמעות. סימן לדבר הוא שזו מלאכת הרופא, ויש משמעות לעשיית פתח זה.

בפסקה השלישית הרמב"ם מביא דוגמאות של תולדות שעניינן קישוט וגמר מלאכה. סיתות זה שיוף האבן והחלקתה כדי שתהיה מוכנה להתחבר לאבנים אחרות; לקיטת יבלת שעל הבגדים היא חשובה לאדם שמקפיד על כך, כיוון שבלי הלקיטה הוא לא ילבש את הבגד הזה, ונמצא שהבגד לא מוכן עבורו, זו פעולה חשובה לשימוש אך לא מהותית שהרי הבגד הוא בגד גם לפני לקיטת היבלת; כנ"ל הסרת הציהוב הלבן לנאותה והוא מדגיש שהציהוב נעשה כדרך שהאומנים עושים, כלומר – הרמב"ם מדגיש שזה נחשב ממש חלק מההכנה של הבגד. צידוד האבן דומה מאד למלאכת בונה. לעניות דעתי, החיוב אינו משום מלאכת בונה, כיוון שהאבן לא נחשבת עדיין חלק מבניין. אבן תחתונה נחשבת חלק מבניין רק כאשר היא יושבת במקום הראוי לה ונתנו עליה טיט כדי שיוכלו להושיב עוד אבן מעליה³², כשאין עליה טיט היא אבן בלבד המונחת על הארץ. צידוד אבן הוא רק צידוד האבן במקום בלי נתינת טיט, ולכן הוא חייב משום מכה בפטיש, כיוון שזו פעולה חשובה לבנייה והיא זו שגומרת את הכשרת האבן להיות מוכנה לבניין אך היא לא יכולה להיחשב עדיין חלק מהבנייה³³, בדומה לסיתות – רק צעד אחד קדימה.

הרמב"ם מדגיש בשני המקרים של הטיפול בבגדים שהוא מביא, שאם האדם מקפיד על התיקון הזה הדבר מותר, כיוון שאז התיקון הופך ללא משמעות. מלאכת מכה בפטיש כוללת גם גימורים ושיפורים של הכלי גם לאחר שהוא מוכן, אבל רק בתנאי שהשיפורים משמעותיים ואינם סתם שינויים בכלי שלא משפיעים על חשיבותו כלל.

³¹ ההיתר של המפיש שחין כדי להוציא ממנו ליחה הוא היתר חיצוני ולא קשור לדיני מכה בפטיש. את ההיתר למד הרמב"ם מהגמרא בדרף קז, א, שבה נאמר בשם שמואל שיש שלושה דברים שכתובה עליהם במסכת שבת לשון 'פטור' והכוונה היא ל'פטור ומותר'. אחד מהם זה 'המפיש מורסא להוציא ממנה לחה'. הוא לומד את זה מהמשנה הראשונה בפרק 'כל הכלים' (קכב, ב), בה כתוב שמותר להשתמש ב'מחט של יד לטול בה את הקרץ', ונטילת הקרץ היא כמו הוצאת לחה. ראש הישיבה זצ"ל מסביר בביאורו יד פשוטה שהפעולה היא דבר שאינו מתכוון: המלאכה היא עשיית פה למכה (כמו שהרמב"ם מגדיר) ובמקרה של נטילת קרץ או הוצאת לחה אין שום כוונה לעשות פה ולא תמיד ייעשה פה שהרי אפשר להוציא גם בחור קטן, אז גם אם נעשה חור גדול כמו פה זהו דבר שאינו מתכוון ולכן מותר (ראה הלכות שבת א, ה).

³² ראה לשון הרמב"ם בפרקנו בהלכה יב, שעוסקת במלאכת בונה, ובה הוא פוסק על פי התוספתא: "אחד נתן את האבן ואחד נתן את הטיט – הנותן את הטיט חייב", הרי שהחיוב משום בונה הוא רק כאשר יש גם טיט.

³³ נרחיב לקמן לגבי תולדה המתאימה גם למלאכת מכה בפטיש וגם למלאכה אחרת.

ג.ד. איסורי השבות משום מכה בפטיש:

בפרק כג הרמב"ם מונה איסורי שבות שחכמים גזרו משום מכה בפטיש, והוא מחלק אותם לשתי קבוצות:

בהלכות א-ג הרמב"ם כותב שעשיית נקב העשוי להכניס ולהוציא³⁴ מחייבת משום מכה בפטיש, וחכמים גזרו על עשיית כל נקב (גם אם הוא עשוי להכניס בלבד או להוציא בלבד), שמא יבוא לעשות נקב שעשוי להכניס ולהוציא. אחרי זה הרמב"ם מפרט מקרים שונים של עשיית נקב אסורה ועשיית נקב מותרת.

בהלכות ד-ט הרמב"ם מביא גזרות משום גמר מלאכה. הוא פותח את ההלכה בכלל "כל דבר שהוא גמר מלאכה חייב עליו משום מכה בפטיש, ומפני זה הגורד כל שהוא או המתקן כלי באי זה דבר שיתקן חייב". אחרי זה הרמב"ם מביא הרבה דברים שחכמים גזרו מאחת משתי סיבות, או משום שהפעולה הזו יכולה להביא אותו לתקן (איסור מילוי בזמורה שאינה קשורה בטפיח – "גזרה שמא יקטם אותה ויתקנה"), או משום שזה נראה כמתקן (עישור פירות – "מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן").

ישנה בעיה גדולה בעניין עשיית נקב כלול של תרנגולים. בפרק י הרמב"ם מחייב את העושה נקב כלול של תרנגולים משום בונה, ואילו אצלנו הוא מחייב אותו משום מכה בפטיש. הרב רבינוביץ' מסביר שבפרק י מדובר על לול המחובר לקרקע, והביסוס לכך הוא שהמקרה מופיע בהלכה יד יחד עם בור, דות ויציע, מבנים הקבועים בקרקע, ולא בהלכה יג יחד עם הכלים, ולכן החיוב הוא משום בונה. אצלנו מדובר כלול התלוש מן הקרקע והוא בגדר כלי, והראיה לכך היא שהרמב"ם סידר אותו בהלכה יחד עם חבית שהיא כלי, ולכן החיוב הוא משום מכה בפטיש. הקושי בחילוק זה הוא שמלבד ההקשר אין הבדל בלשונו של הרמב"ם בין ההלכות, והרמב"ם לא מחלק באופן מפורש בין סוגי הלולים³⁵.

³⁴ צריך לתת את הדעת לשינוי הלשון מפרק י, שם הוא כתב 'פתח העשוי להכניס ולהוציא' בניגוד ללשונו כאן – 'נקב העשוי להכניס ולהוציא'. אפשר שאין הבדל וזה סתם שינוי חסר משמעות ואז זה אומר שנקב המתחייב משום מכה בפטיש הוא רק נקב העשוי להכניס ולהוציא. אפשר להבין שיש הבדל, ולומר שפתח הוא סוג של נקב אבל המושג נקב כולל נקבים שהם לא פתחים ולכן הוא חילק בפרק י, להגיד שכאשר עושים נקב שאמור להיות פתח חייבים רק אם הוא עשוי להכניס ולהוציא אבל נקב למטרה אחרת יתחייב גם כן (ראה מה שהסברנו לעיל). בפרק כג הוא בחר לכתוב נקב כיוון שפתח הוא באמת סוג של נקב וכאן הוא לא צריך לחלק ולהדגיש, כיוון שפה הוא פוסק את איסורי שבות ולא את התולדות.

³⁵ עיין היטב ב'יד פשוטה' על שני המקומות. יש יישובים נוספים לסתירה הזאת אך אף אחד מהם לא מיישב את דעתי. הרב יוסף קאפח מסביר שהרמב"ם מזכיר את הלול של התרנגולים בהלכות מכה בפטיש כדוגמה לנקב שעשוי להכניס ולהוציא אבל נקב כלול של תרנגולים ספציפית מחייב משום בונה, כיוון שלול של תרנגולים מחובר לקרקע. אך קשה לומר שהרמב"ם הביא דוגמה של נקב המתחייב משום מכה בפטיש כאשר הדוגמה עצמה מחייבת משום אב אחר. אפשר להסביר שמדובר בשני נקבים שונים, כאשר בפרק י מדובר על נקב העשוי רק להכניס ואילו בפרק כג מדובר על נקב העשוי להכניס ולהוציא. נקב העשוי רק להכניס או רק להוציא מחייב כאשר מחובר לקרקע משום בונה ונקב (פתח) העשוי להכניס ולהוציא מחייב משום מכה בפטיש אפילו אם הוא

שיטת הרמב"ם בעניין יצירת כלי בשבת

באיסורי השבות (כג, ד) הרמב"ם כותב "הגורד כל שהוא", ואילו לעיל (י, טז) הרמב"ם כתב "המגרד כל שהוא". צריך לתת את הדעת על ההבדל הלשוני הזה, שהרי 'גורד' מוגדר במפורש כגמר מלאכה, ואילו את 'מגרד' הבנו לעיל כחלק בעשייה, ולא דווקא בגמר המלאכה.

הרמב"ם משתמש במילה 'גורד' בעוד שישה מקומות במשנה תורה, ובכולם מדובר במשמעות של קילוף/ הסרת חלק שאינו רצוי, או פסולת³⁶. כלומר, יש בעיה בעצמו של החלק אותו מגרדים, והוא לא רצוי מפני שהוא מקולקל. במילה 'מגרד' הרמב"ם משתמש עוד פעם אחת, בעניין 'מגרד ראשי כלונסאות' (שבת יא, ז), שם לא מדובר על הסרת חלק כי יש בעיה בחלק עצמו, אלא על מעין קיצור ראשי הכלונסאות על ידי שיוף ושפשוף כי רוצים להשוות את האורכים של הכלונסאות וכדומה. אין הבדל בין החומר אותו מורידים לחומר אותו משאירים. כלומר, יש הבדל בין 'גורד' לבין 'מגרד' ולכן הרמב"ם דייק בלשונו וכתב 'גורד' כדוגמה של גמר מלאכה יחד עם מתקן כלי. הסרת לכלוכים וכדומה מכלים היא גמר מלאכה, זה כמו ניקוי סופי (גם אם 'גורדים' במהלך ההכנה, זו פעולה חיצונית ליצירת הכלי. שהרי אפשר היה לגרד בסוף היצירה והתוצאה הייתה אותו דבר). בתולדות של אב המלאכה הרמב"ם כתב 'מגרד', שהרי שיוף ושפשוף הן פעולות הנעשות גם במהלך יצירת הכלי ולא רק בגימורו³⁷, ולכן המגרד נמצא יחד עם שאר הפעולות שהן פעולות כלליות של הכנת כלים, ולא דווקא גימור הכלים.

ג.ה. הגדרת מלאכת מכה בפטיש על פי הרמב"ם:

מפירושו המשנה ומההלכות דייקנו את הגדרת מלאכת 'מכה בפטיש' ותולדותיה על פי הרמב"ם. כל שלב חשוב בתהליך יצירת הכלי ייחשב למכה בפטיש³⁸, לרבות שלבי ההכנה האחרונים שעניינם קישוט וגימור, אבל מספיק חשובים בשביל שלא ישתמשו בכלי

משמש כפתח לבניין. הקושי הוא שעשיית נקב במבנה נחשבת כפעולה במבנה ואילו עשיית פתח נחשבת כפעולה בפתח ולא במבנה.

³⁶ ראה בגרסת הרמב"ם המדויק (הוצאת שילת) הלכות ספר תורה ז, יג; שבת כא, ל; מאכלות אסורות ו, ב; שם ט, כד; איסורי מזבח ו, ב; מעשה הקרבנות ח, ד.

על כך העיר לי מו"ר ר"ה הרב יצחק שילת שבגרסאות הדפוסים בחלק מהמקומות הנ"ל כתוב 'גורד' במקום 'גורד', וגם המשמעות של 'גורד' היא הסרת חלק אינו רצוי.

³⁷ לפעמים צריך לעשות אותם דווקא במהלך ההכנה כי אי אפשר להתקדם לשלב הבא בלי שיוף. לדוגמה, כאשר בונים שולחן צריך לשייף את העצים לפני תחילת הניסור, אחרי הניסור, אחרי ההברגה וכדומה.

³⁸ הגדרת מלאכת מכה בפטיש הדומה לזו של הרמב"ם, מצינו בשיטת רב האי גאון (מובא באוצר הגאונים שבת, חלק הפירושים, אותיות קלד-קלו). הגאון מסביר שנטילת נימין בולטים מהבגדים היא תולדה של מכה בפטיש מפני שהיא גמר מלאכה, כמו הכאה בפטיש על כלי כדי לשטחו. על המנפח בכלי זכוכית והצר בכלי צורה הוא כותב שהחייב הוא משום מכה בפטיש כיוון שתהליך יצירת כלי זכוכית דומה לתהליך יצירת כלי מתכת. רב האי גאון מגדיר תולדות של מכה בפטיש גם בתהליך יצירת הכלי וגם בגמר מלאכת הכלי, ממש כמו הרמב"ם. נראה שהרמב"ם, כהרגלו, ניק את שיטתו ביחס למלאכת 'מכה בפטיש' מהגאונים שהיו לפניו. אמנם, הוא חולק על שיטת רבנו חננאל, שמדגיש שכל עניין מלאכת מכה בפטיש הוא דווקא גמר מלאכה.

בלעדיהם (אפילו אם זו חשיבות סובייקטיבית). סימן לכך הוא שזו פעולה שהאומנים עושים, כלומר – זו פעולה מספיק עקרונית ביצירת הכלי³⁹.

בכך נפתרת השאלה בה פתחנו: מלאכת 'מכה בפטיש' היא במילים אחרות המלאכה של יצירת הכלים ועל כן יצירת הכלים נכללת באבות המלאכות.

על הגדרה זו יש להקשות מפסיקת הרמב"ם עצמו במקום אחר⁴⁰. בהלכות שבת הרמב"ם פוסק ש"אין מחזירין מגורה של חוליות ולא כיסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן מפני שנראה כבונה", ואילו ביום טוב הוא מתיר להחזיר את הכלים האלה (שם הוא אף מדגיש שהם חתיכות חתיכות), ומוסיף "והוא שלא יתקע". נראה שיש לומר שההיתר ביום טוב הוא משום שמחת יום טוב, כמו ההיתר ליטול ולהחזיר תריסים של חנויות ביו"ט משום שמחת יו"ט. בהלכה של התריסים הרמב"ם מתיר ליטול אותם רק אם זה במצב בו אין חשש שהוא יבוא לתקוע, שהרי אם יש חשש שהוא יבוא לתקוע אי אפשר להתיר את זה משום שמחת יום טוב, שהרי זו גזרה שמא יגיע לאיסור דאורייתא, ולא שייך להתיר אותה. בכלי חוליות אין חשש שיתקע שהרי מעוניינים אחרי השימוש לחזור ולפרקם וחזור חלילה. אם אין חשש שיבוא לתקוע אלא הסיבה לאסור את הפעולה היא שהפעולה נראית כמו בניין או דומה לבניין, יש מקום להתיר אותה משום שמחת יום טוב, שהרי אין חשש לאיסור דאורייתא על הפרק⁴¹. לפי ההגדרה שלנו ל'מכה בפטיש', מדוע הרמב"ם פוסק שהרכבת כלים מפוצלים היא איסור שבות מדרבנן ולא תולדה של 'מכה בפטיש'? אי אפשר להשתמש בכלי כאשר הוא עדיין מפוצל, הרי שאין לך פעולה יותר חשובה מזו כדי לאפשר שימוש בכלי!

נראה לפי עניות דעתי שהתשובה היא שכלים העשויים חוליות חוליות עשויים לפירוק והרכבה בכל פעם, כלומר – ההרכבה והפירוק שלהם אינם שייכים לתהליך יצירת הכלי, אלא הם חלק מאופן השימוש עצמו הנעשה בכלי. זה דומה לפתיחת צנצנת – בכל שימוש בצנצנת צריך לפתוח ולסגור אותה מחדש, ואי אפשר לומר שכל פעם יוצרים את הכלי מחדש. מלאכת 'מכה בפטיש' שייכת ביצירת כלים, ולא שייכת בשימוש עצמו בכלי, ולכן

³⁹ הרמב"ם כותב כמה פעמים בהלכות 'כדרך שהאומנים עושים' וכיו"ב, אבל אי אפשר לומר שזו סיבת החיוב, שהרי יש הרבה דברים שהם חשובים למלאכה ואינם נעשים על ידי אומן. ככל שההתפתחות הטכנולוגית מתקדמת יש יותר ויותר עצמאות במלאכות ואנשים עושים בעצמם פעולות גימור כמו הרכבת כלים וכדומה (לצורך העניין, איקאה כבר לא מרכיבים את הרהיטים שלהם אלא שולחים אותם בחלקים וכל אחד מרכיב אותם בבית בעצמו). אי אפשר לומר שזו סיבה לפטור אותם מחיוב כיוון שבימינו זו אינה מלאכה הנעשית על ידי אומנים. בתקופת הרמב"ם אם פעולה הייתה מלאכה של אומנים זה היה סימן לכך שזו מלאכה חשובה לשימוש בכלי ולכן הרמב"ם כתב כך, אבל העקרון נכון גם אם אין זו פעולה של אומן. בעניין זה ראה שו"ת מלומדי מלחמה סימן מד עמ' 150.

⁴⁰ שבת כב, כו; שביית יום טוב ד, יב-יג.

⁴¹ להרכבה בעניין התרת גזירות דרבנן בשבת עיין במאמרו של נוח שינמן ('גזרות חכמים – מטרה ומהות') באסופה זו.

שיטת הרמב"ם בעניין יצירת כלי בשבת

אין המקרים הנ"ל שייכים למלאכת 'מכה בפטיש', אלא רק ל'בונה' כיוון שזה דומה בפעולה לבניין, ועל כן אלו איסורי דרבנן.

ג.ו. היחס בין מלאכת 'מכה בפטיש' לשאר המלאכות:

אחרי שהגדרנו את מלאכת 'מכה בפטיש' על פי הרמב"ם, צריך לראות את היחס בינה לבין שאר המלאכות, שהרי יש שלבים שונים ביצירת כלים המתאימים למלאכת 'מכה בפטיש', אך מתאימים גם למלאכות אחרות.

רבי פרחיה בפירושו לתלמוד מצטט את דברי הרמב"ם בעניין זה:

המסתת את האבן. עשהו גזית. חייב משום מכה בפטיש. ואומר רבינו משה בפירושו, יש להקשות אמאי המסתת את האבן אינו חייב משום מחתך. ואמר ז"ל שדקדק הרב רבינו יהוסף רבו, ואמר [הכין] הוא טעמא, דלא מחייב משום מחתך אלא היכא דלא קא עביד מלאכה בגוף אותו דבר שצריך לו, כגון מחתך בעור, דלא קא עביד מלאכה בגוף העור שצריך לו אלא קוצץ ממנו חתיכות, והרחיקן מעל העור שצריך לו אבל בגוף העור שהוא צריך לא קא עביד מעשה. לאפוקי מסתת באבן שהוא עושה מלאכה בגוף האבן, וחופר בה ומשוה פניה כדי שתהיה נכונה לעשות עליה אבנים אחרות בבנין, שאינו חייב משום מחתך אלא משום מכה בפטיש. ונפקא מינה שאם היתה האבן נכונה ופניה שוות ויש לה קרנות ויוצאות לכאן ולכאן, וסיתת האבן בשבת, שיהא חייב משום מחתך דדמי למחתך העור. ועל דרך זו מיפרש המגיד ראשי כלונסאות של ארז כשחתך ראשיהן והרחיקן ולא עשה מלאכה בכלונסאות גופן. זה הוא נוסח דבריו ז"ל:

(רבי פרחיה, עה, ב)

הרמב"ם מסביר פה מדוע אי אפשר להגדיר את מסתת כתולדה של מלאכת 'מחתך', על אף ששתי הפעולות מאוד דומות, ועניינן הורדת שכבות מהחפץ שאתה פועל בו. מכך שרבי יהושע בן לוי הגדיר את מסתת כתולדה של 'מכה בפטיש' הרמב"ם הבין שעניין מלאכת מחתך הוא פעולה בחלק חיצוני לחלק שאתה רוצה בסוף. כשאדם חותך עור למידות שהוא צריך הוא לא פועל בחלק שהוא רוצה לשמור, אלא חותך את השוליים ומרחיק אותם מעל החלק החשוב. זו הסיבה לכך שגירוד ראשי כלונסאות מוגדר כתולדה של מחתך – מדובר על שיוף לצורך קיצור העמוד למידה רצויה כדי שישווה באורכו לשאר העמודים. לעומת זאת, כשאדם מסתת אבן, אמנם הוא מוריד בליטות וכדומה, שהן מעין שוליים, אבל הוא פועל באבן עצמה, שהרי הוא מיישר ומחליק את פניה ועוד. הרמב"ם מוסיף שאם האבן כבר ישרה ומסותתת, אבל יש לה בליטות בצד שנועדו להחזיק את האבן

בזמן החיתוך, ועכשיו צריך לקצוץ אותן כדי שהאבן תתאים לבניין, אז החיתוך הזה יחייב משום מחתך, שהרי זה חיתוך למידה רצויה, ולא בשביל להכין את האבן עצמה.

העיקרון החשוב שיוצא מפירוש זה, מלבד הגדרת מלאכת 'מחתך', הוא מדוע רבי יהושע בן לוי מגדיר את מסתת כתולדה של 'מכה בפטיש'. הרמב"ם הסביר שמסתת אינו מתאים למלאכת 'מחתך', ועל כן הוא מוגדר כ'מכה בפטיש'. כלומר, סיתות זה שלב חשוב בהכנת האבן, והוא מתאים ל'מכה בפטיש' כפי שהגדרנו לעיל, אבל קודם צריך לבדוק אם הוא שייך למלאכה אחרת. רק אם הוא לא מתאים לאב אחר אז מחייבים אותו משום 'מכה בפטיש'⁴².

את העיקרון הזה אולי שואב הרמב"ם מהסיפור על רבי יוחנן וריש לקיש בירושלמי. בשונה מהירושלמי, הרמב"ם הביין שיש הגדרה עצמית למלאכת מכה בפטיש, אבל היא הגדרה מאוד כוללת והיא יכולה לכלול כל שלב ביצירת כלי, ותחתיה מכניסים כל פעולה של הכנת כלי בתנאי שאינה מתאימה לאף אב מלאכה אחר.

כלומר, לעניות דעתי ההגדרה של מלאכת 'מכה בפטיש' ותולדותיה על פי הרמב"ם כך היא:

מלאכת 'מכה בפטיש' כוללת כל שלב חשוב ביצירת כלי או חפץ המשמש את האדם, ואפילו את השלבים האחרונים, שהם בעיקר לקישוט וגימור אבל מספיק חשובים בשביל שאי אפשר יהיה להשתמש בדבר בלעדיהם, בתנאי שהוא לא מתאים לאף אב מלאכה אחר.

ג.2.1. היחס בין 'מכה בפטיש' לבין 'בניין בכלים':

מעתה, ברור מתי אדם היוצר כלי יתחייב משום בונה, מתי יתחייב משום 'מכה בפטיש' ומתי לא יתחייב כלל. כל פעולה המתאימה לגדרי בניין הנעשה בכלים תחייב אותו משום בונה, שאר פעולות יצירת הכלי החשובות תחייבנה אותו משום מכה בפטיש, ועל פעולות לא משמעותיות, ברמה בה אנשים ישתמשו בכלי גם בלעדיהן, לא יתחייב כלל.

כפי שהסברנו לעיל, סוג הבניין השייך בכלים⁴³ הוא רק "המקבץ חלק אל חלק ודבק עד שיעשו גוף אחד", ועל כן בכלים שאינם מחוברים לקרקע כל פעולה שהיא חיבור כמה

⁴² היו מרכותינו האחרונים (ראה לחם משנה י, ד; מנחת חינוך מוסך השבת כה, ד ועוד) שאמרו שיש לרמב"ם חיוב על פעולה אחת משום שתי מלאכות אם הפעולה מתאימה לשתייהן. כפי שראינו, יש סתירה ברמב"ם לגבי נקב בלול של תרנגולים, בפרק י הוא כותב שחייב משום בונה ובפרק כג הוא כותב שחייב משום מכה בפטיש, ואחרונים אלו אומרים שהחיוב במקרה הזה הוא גם משום האב הזה וגם משום האב הזה. קצת קשה לומר את זה, כיוון שהרמב"ם לא כותב שחייב שתיים וגם בתשובה על מחתך הרמב"ם דייק מתי יהיה חייב משום מכה בפטיש ומתי יהיה חייב משום מחתך על אף שזה מתאים גם למכה בפטיש. הרמב"ם לא מחייב שתיים על פעולה אחת עם תוצאה אחת, והמקרה היחיד בו הרמב"ם מחייב שתיים הוא זומר וצריך לעצים (ח, ד) ושם הרמב"ם מדגיש שהוא חייב שתיים מפני שזו אמנם פעולה אחת, אבל יש לה שתי תוצאות שונות = אז היא נחשבת כשתי מלאכות שונות.

⁴³ כמובן כל עוד הכלים לא מחוברים לקרקע, שהרי אם הם מחוברים לקרקע כל פעולת שיפור היא תולדה של מלאכת בונה, כפי שהסברנו לעיל.

שיטת הרמב"ם בעניין יצירת כלי בשבת

דברים בצורה קבועה שייכת למלאכת בונה. פעולות כאלה יכולות להיות הכנת כלים מכמה חלקים ע"י הדבקה שלהם, או ע"י תקיעה שלהם אחד בשני בחזקה עד שהם לא משתחררים מעצמם וכדומה. כל פעולה היוצרת כלים אבל אינה מחברת כמה דברים מחייבת משום מכה בפטיש.

הגדרת מלאכות אלו והתאמת תולדות אליהן חשובות מאוד להלכה. ההשלכה העיקרית לעניות דעתי בין הגדרת פעולה כתולדה של 'בונה' לבין הגדרתה כתולדה של 'מכה בפטיש' היא האם הפעולה ההפוכה תהיה אסורה. כפי שביארנו לעיל (הערה 7), למלאכת 'בונה' יש את מלאכת 'סותר' המקבילה לה, ועל דברים שחייבים על בנייתם חייבים על הריסתם (כמובן שזה בתנאי שזה נעשה לתיקון וכדומה כדי שלא ייחשב מקלקל), ואילו למלאכת 'מכה בפטיש' אין מלאכה מקבילה מהסוג הזה. מדיוק זה יוצא שעל שבירת כלי זכוכית וכדומה אין חיוב גם אם הם לצורך תיקון, ואילו על פירוק יד הקרדום מהעין שלו לצורך תיקון יש חיוב.

ד. סיכום

ראינו שיש סוגיות הנוטות לכך שיש בניין בכלים ויש סוגיות הנוטות לכך שאין בניין בכלים. מהרמב"ם יוצא שעניין מלאכת 'בונה' הוא בניית מבנה קבוע ויש שני סוגי תולדות למלאכה. הסוג הראשון דומה למלאכה מבחינה תכליתית והוא כולל פעולות של יצירת המבנה ושכלולו, ומטבע הדברים הוא שייך רק במבנים המחוברים לקרקע כיוון שזו תכונה מהותית באב המלאכה. הסוג השני דומה למלאכת בונה מבחינה חזותית, הוא כולל פעולות של חיבור דברים עד איחוד, ולכן הוא שייך לאו דווקא במחובר לקרקע, אלא הוא שייך בכל דבר, כיוון שהדמיון הוא מהותי ולא תוכני. לכן הרמב"ם פוסק שתקיעה היא תולדה של 'בונה' והיא שייכת גם בכלים ולא רק במחובר לקרקע אבל זו הבנייה היחידה השייכת בכלים. הרמב"ם אולי למד מהרי"ף את ההגדרה הזו של התולדה (ראו הערה 16), ראינו שהרי"ף לא מדבר על בניין בכלים, אבל הוא אוסר תקיעה ולא מסביר מה מקור החיוב.

כשהגמרא מדברת על 'מכה בפטיש' היא עוסקת בעיקר במקרים בהם יש גמר מלאכה, ולכן רבים מחכמי הדורות הבינו שמלאכת 'מכה בפטיש' היא דווקא גמר מלאכה. ראינו שהרמב"ם לקח את הכיוון של רב האי גאון ביחס ל'מכה בפטיש' ופיתח ודייק אותו (ראו הערה 38). מדיוק בלשון הרמב"ם בפירוש המשנה ובהלכותיו ראינו שהרמב"ם מגדיר שעניין מלאכת 'מכה בפטיש' הוא יצירת כלי (או כל דבר אחר שיוצרים), והיא כוללת כל שלב של יצירת הכלי, ואפילו את השלבים האחרונים שאינם מהותיים אלא מהווים גימורים חשובים לכלי. לרמב"ם אין חיוב על פעולה אחת עם תוצאה אחת

משום שני אבות שונים, ולכן במקרה בו יש תולדה המתאימה גם ל'מכה בפטיש' וגם למלאכה אחרת, היא נחשבת כתולדה של המלאכה המבוררת יותר. כלומר, כל פעולת יצירת כלי שאינה מתאימה לאף אב מלאכה אחר תיכנס תחת 'מכה בפטיש'. המלאכה הבסיסית של יצירת כלים היא מלאכת מכה בפטיש, אך תקיעה במהלך יצירת כלים (כמו הכנסת יד הקרדום לעין שלו) היא תולדה של בונה כיוון שהיא מתאימה אף למלאכת בונה.

בפתיחה הוקשה לנו החסרון של יצירת כלים בין אבות המלאכות, כי זו מלאכה המקיפה אותנו ומאוד בסיסית בשגרת חיינו. באמת יש לשאול על השיטה הרווחת בראשונים, על פיה מכה בפטיש כולל רק גמר מלאכה, מדוע בבניית בית מתחייבים על כל שלב קטן משום בונה, ואילו ביצירת כלים לא מחייבים על כל השלבים אלא רק על הסוף. אחרי שלמדנו את הגדרת הרמב"ם למלאכת 'מכה בפטיש' בעיה זו נפתרת מאליה – מלאכת 'מכה בפטיש' הייתה יכולה לקבל שם אחר, 'היוצר כלי', והמשמעות הייתה יכולה להיות פחות או יותר זהה. לעניות דעתי, הסיבה שבגללה המשנה נקטה את לשון 'מכה בפטיש' ולא פשוט 'יוצר כלי' היא שזו הלשון של המשנה בכל המלאכות, שם המלאכה הוא הפעולה המעשית, אך הכוונה לדבר רחב יותר, ולכן גם כאן הפעולה המעשית בהרבה כלים היא הכאה בפטיש, ולכן זה שם המלאכה, אך הכוונה היא למלאכת יצירת כלים בכללות.